

Filosofická theologie jako problém [1992]

... quid dicit aliquis, cum de te dicit? Et vae tacentibus de te... Aurelius Augustinus

... Anebo, co vůbec může říci ten, kdo mluví o Tobě? A přece, běda těm, kteří o Tobě mlčí; ...

(6728, *Vyznání*, přel. M. Levý, uprav. Method Kaláb, 11926, Praha 1990, s. 14.)

Theologií nerozumíme jakékoliv vyprávění o bozích, neboť ji chceme odlišit od mýtů. Přechod od pouhých mýtů o bozích k LOGU o bozích, tj. k myšlenkově určitému, vypracovanému pojetí bohů a božských záležitostí nebyl nijak pozvolný a nenápadný, nýbrž vyznačoval se hlubokou, nepřehlédnutelnou změnou, umožněnou a vyvolanou slavným řeckým vynálezem pojmů a pojmovosti. MYTHOS zpřítomňoval bohy, tj. vyvolával je do aktuální přítomnosti anebo viděno z opačné strany strhával člověka do jejich přítomnosti, vytrhoval jej tedy z jeho aktuální situace a činil ho účastníkem nadčasového dění: člověk se svou „činností“ ztotožňoval s nějakým pravzorem, archetypem a na základě této identifikace svou nahodilou existenci opouštěl, distancoval se od ní a tím ve skutečnosti i od sebe. Už nebyl „při sobě“, prožíval něco jiného či někoho jiného, stával se někým jiným, ale zároveň na sebe zapomínal, sám sebe jakoby ztrácel. Objev LOGU a vynález pojmů otevřel novou možnost, jak se vztahovat ke zpřítomněné skutečnosti, aniž by to muselo být vykupováno ztrátou sebe samého. Pojmy člověku umožnily být svým vědomím u věcí, ale vůbec se s nimi neidentifikovat, nýbrž zachovávat si od nich navzdory jejich zpřítomnění jistý odstup. Pojmy se staly čímsi mezi aktem zpřítomňování a mezi tím, co jím bylo zpřítomňováno, a člověk byl schopen si je uvědomovat, tj. vědomě se k nim vztahovat. Tato pronikavá změna, která se odehrála v lidském vědomí, nebyla a ani nemohla být jen subjektivní povahy, ale měla pro člověka a pro celý jeho život obrovský význam, jak ukázaly další věky. Nešlo tedy jen o pouhou změnu způsobu myšlení, nýbrž především o změnu celého životního stylu. Vynález pojmového myšlení vyvolal mnoho nového, co daleko přesahovalo oblast pouhého myšlení. Některé následky rozpoznáváme dokonce až dnes, a stále ještě s jistotou nevíme, zda správně a zda nám ještě jiné nezůstávají skryty. S vynálezem pojmů je spjat a je jím podmíněn vznik filosofie. Ani filosofii nerozumíme jakékoliv přemýšlení o původu věcí a světa, o smyslu veškerenstva atd. , ale pouze takové přemýšlení, které je pojmově organizováno a které je díky tomu nejen na reflexi založeno, ale které s velké částí spočívá v ustavičně nových kritických reflexích vlastních myšlenkových podniků a postupů. Proto nebudeme mluvit o jiné filosofii než o řecké, přinejmenším do té doby, než bude nezvratně prokázáno, že je založeno také na pojmech, a to nikoliv pod řeckým vlivem, nýbrž na základě jejich nezávislého vlastního vynálezu. První pojmové myšlení o bozích a o božských věcech bylo tedy nutně myšlením filosofickým, a proto také mluvíme o filosofické theologii. (Někdy se o filosofické theologii mluví jako o theologii „přirozené“, ale my se tomuto termínu budeme vyhýbat, protože je spjat s falešným předpokladem, že existuje něco jako „přirozené myšlení“. Na tomto místě nemohu odmítnutí tohoto pojetí podrobně zdůvodňovat. Myšlení není „od přírody“, a proto „přirozené myšlení“ neexistuje. Myšlení jako takové je ne-přirozené, a bytost, která myslí, je ne-přírodní, ne-přirozenou bytostí.) Theologie nemohla proto vzniknout před vznikem filosofie, a obě disciplíny mohly vzniknout až po vynálezu pojmů a pojmovosti. První theologické pokusy byly proto nutně spjaty s filosofováním a představovaly myšlenkové pokusy filosofické povahy. A protože mýty ve svých vrcholných podobách pracovaly s představami bohů a božských i polobožských bytostí, vedly již první filosofické pokusy k počátkům (filosofické) theologie resp. různých teorií (tak jako existovaly různé mýty a různé představy o bozích). A ta ovšem musela ve vztahu k mýtům mít kritickou,

tedy přinejmenším částečně negativní povahu. Odtud také napětí a konflikty mezi filozofy a lidovým náboženstvím. Skutečná filozofická theologie existovala ovšem dříve než její jméno. Nejstarším literárním dokladem užití slova „THEOLOGOS“ je jedno místo v Platónově Politeii, ale to slovo tam znamená ještě něco jako státní dozorce nad tvořením a šířením mýtů (jakýsi cenzor).

[k textu připojena ještě následující poznámka:]

řecké komedie humor doklad odstupu od situace (jak reálné, tak na jevišti)